

Revisiting the Banking Model in Iran and Proposing an Alternative Framework

Yaqob Mahmodian* (Corresponding Author)

Assistant Professor, Department of Economics, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Email: mahmodian@pnu.ac.ir

Use your device to scan
and read the article online!

Citation Mahmodian, Y. .(2025). Revisiting the Banking Model in Iran and Proposing an Alternative Framework. [EGHTESAD-E ISLAMI \(A Quarterly Journal on Islamic Economics\)](#). 25 (100): 5-46

 [10.22034/iee.2025.2068852.2924](https://doi.org/10.22034/iee.2025.2068852.2924)

Received: 13 August 2025 , Accepted: 04 December 2025

Abstract

Introduction: The current interest-free banking model in Iran, despite its considerable advantages over the pre-Islamic Revolution banking system, continues to suffer from structural shortcomings and operational inefficiencies. Numerous reform models have been proposed by scholars to address these deficiencies; however, none have been successfully implemented or proven effective in practice. This study aims to propose a practical and operational framework for reorganizing Iran's banking system.

Methodology: This research first evaluates the performance of Iran's interest-free banking system and identifies its fundamental challenges. These challenges are then prioritized using the Analytic Hierarchy Process (AHP) and pairwise comparison techniques. Subsequently, by reviewing existing theoretical and practical models of Islamic banking, an alternative and implementable banking model is proposed.

Findings: In the proposed framework, in order to preserve the core function of banks as financial intermediaries, and considering the dual legal nature of banks as well as the coexistence of monetary and capital-based activities in conventional banking operations, banks are restricted to performing financial intermediation. Investment and agency functions are delegated to specialized and appropriate institutions.

Conclusion: The distinguishing features of the proposed model include its focus on the real needs of customers, its operational feasibility, and its emphasis on addressing the existing challenges of the current banking system in Iran.

Keywords

Interest-Free Banking, Interest; Deposits, Agency Contract (Wakālah), Partnership Contract (Mushārahah), Analytic Hierarchy Process (AHP).

Extended Abstract

1. Introduction

In Iran, after the fundamental transformation in the banking system and the implementation of interest-free banking in 1984, after several decades of implementation experience, the banking system is accompanied by challenges and problems, and researchers disagree about which part of the banking operation process this challenge is most related to and how they can be resolved.

In the present study, after evaluating the interest-free banking experience in Iran and stating the basic problems in this field, a proposed model has been presented to resolve these problems. Since resolving all these problems by presenting an alternative model, especially in the implementation stage, it is necessary to determine the degree of importance and weight of these problems so that decision-makers in practice can focus their main focus on resolving problems that have a higher importance coefficient. In this regard, and in order to determine the weight and importance of the problems mentioned for mobilizing resources in interest-free banking in Iran, these weights are determined using the AHP method and pairwise comparisons.

In order to present an alternative model, it is necessary to use the experiences of other countries and the existing theoretical literature, with a view to resolving the basic problems mentioned in the current banking of Iran. Therefore, in this article, by examining the practical and theoretical models presented, an alternative model has been designed in which the mentioned problems no longer exist and at the same time has a high implementation capability. One of the important features of the proposed model is its suitability to the situation of the Iranian monetary and financial markets and its comprehensiveness, so that if this model is implemented and implemented, it will almost meet a significant part of the financing needs in the country.

2. Research Methodology

In the present study, due to the qualitative nature of the existing indicators, the binary table method was used for weighting. The binary table weighting method was formed based on the working method in the AHP process. This method was presented in 1980 by Thomas Saati and, due to its simple and comprehensive nature, it is highly efficient and allows the examination of different scenarios and is increasingly used. The basis of this method is the creation of a quantitative model based on pairwise comparisons, and one

of its advantages is the ability to analyze complex problems and provide a graphic diagram of the major factors affecting the decision.

In order to weight the problems of Iran's interest-free banking, these problems were designed in a binary table and provided to the relevant experts to record a score between .11 and 9 when comparing these problems. After completing these tables, the final weight of each indicator was extracted using the Expert Choice software.

3. Research Finding

Ranking results of Iran's interest-free banking challenges

1. Money creation (.270), 2. Withdrawal of money from the real sector (.223) 3. Forgetting the tradition of Qard al-Hasana (.139) 4. Using Sharia tricks (.118) 5. Failure to compensate for the depreciation of the currency (.070) 6. Method of paying interest on account (.054) 7. Lack of accounting separation (.050) 8. Failure to cover the needs of depositors (.043) 9. Investment deposit reserve (.032)

4. conclusion

According to the proposed model and by separating the two monetary and capital sectors, the bank will find its main definition and position and will bring about several positive results, which will be referred to below.

1. According to the proposed model, the bank will only perform the task of financial intermediation and provide monetary services and will delegate the activities related to the capital sector and requiring a separate and specialized structure to specialized institutions. All transfers of funds and receipts and payments will be carried out in the bank, but specialized activities related to investment and earning income in the real sector of the economy will be delegated to specialized departments.

2. By implementing this model and 100% reserve of current deposits, money creation will be severely limited and its harmful and inflationary effects in the economy will be eliminated. And by designing the Waqalat deposit in the loan, the good tradition of Qarz-ul-Hasana will be revived and the depositors will be assured that all their funds will be spent on Qarz-ul-Hasana. As a result, banks are no longer inflationary. The very important and effective issue of compensating for the devaluation of money, which was a serious obstacle for many depositors, is also resolved in this model, and depositors will be assured of maintaining the value of their money.

3. By using the agency contract in the loan, the bank will no longer act as

a lender to receive a fee, but rather the bank will act as an attorney (outside the loan contract) to receive an attorney's fee instead of a fee. As a result, jurisprudential doubts and disputes related to the receipt of fees in loan facilities will be resolved.

4. According to the structure defined in the proposed model, the current banking accounting system will be modified without usury and it will be possible to calculate the realized profit in each section. According to the model, each entity has a separate financial balance and its own receipts and payments. The problem of imputed interest is resolved by buying and selling bonds in the secondary market, and the final profit at the end of the period will be allocated to the final holder of the bonds.

5. If this model is implemented correctly and accurately, the surplus resources of society will no longer be sent to the gold, housing, and foreign exchange markets, and bubble and unrealistic demands will not be created in various sectors of the economy. Instead, they will flow to the productive and highly productive sectors of the economy through a logical, scientific, and efficient mechanism, increasing production and employment.

Funding

According to the corresponding author, this research received no specific grant from any funding agency.

Author's Contribution

The author is solely responsible for the design, implementation, writing, and final approval of the manuscript.

Conflict of Interest

The author declare that there is no conflict of interest regarding the authorship or publication of this article.

بازنگری الگوی بانکداری در ایران و ارائه الگوی پیشنهادی

ib ***یعقوب محمودیان**

استادیار گروه اقتصاد، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

Email: mahmodian@pnu.ac.ir

Use your device to scan
and read the article online

استناد محمودیان، یعقوب. (۱۴۰۴). بازنگری الگوی بانکداری در ایران و ارائه الگوی پیشنهادی. فصلنامه اقتصاد اسلامی. ۲۵ (۱۰۰): ۴۶-۵

doi [10.22034/iec.2025.2068852.2924](https://doi.org/10.22034/iec.2025.2068852.2924)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۲۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۳

چکیده

مقدمه: الگوی فعلی بانکداری بدون ربای ایران، علی‌رغم مزایای فراوانی که نسبت به الگوی بانکی قبل از انقلاب اسلامی دارد، از نارسائی‌ها و اشکالاتی رنج می‌برد. الگوهای فراوانی توسط محققان جهت اصلاح الگوی فعلی پیشنهاد شده است که هیچ‌یک تاکنون موفق به اجرا و رفع مشکلات در عمل نشده‌اند. هدف این پژوهش ارائه الگویی برای سازماندهی مجدد نظام بانکی در ایران با نگاه کاربردی و عملیاتی است.

روش‌شناسی: در پژوهش حاضر پس از ارزیابی عملکرد و احصای مشکلات اساسی بانکداری بدون ربا در ایران، این مشکلات را با استفاده از روش AHP و مقایسات زوجی از نظر اهمیت وزن‌دهی نموده و در پایان با بررسی الگوهای نظری و عملی ارائه شده برای بانکداری اسلامی، به معرفی الگوی پیشنهادی جایگزین پرداخته شده است.

یافته‌ها: در الگوی پیشنهادی، برای حفظ ماهیت واسطه‌گری مالی بانک، با در نظر گرفتن شخصیت دو گانه حقوقی و وجود دو بخش پولی و سرمایه‌ای در عملیات بانکی متداول، بانکها تنها وظیفه واسطه‌گری مالی را انجام می‌دهد و وظیفه سرمایه‌گذاری و عاملیت را به نهادهای متناسب واگذار خواهد کرد.

نتیجه‌گیری: ویژگی اصلی این الگو، توجه به نیازهای واقعی مشتریان، عملیاتی بودن و تمرکز بر رفع مشکلات موجود در بانکداری فعلی در ایران می‌باشد.

واژگان کلیدی

بانکداری بدون ربا، بهره، سپرده، عقد وکالت، عقد مشارکت، AHP.

امروزه هر کسب و کاری به‌ویژه مؤسسات مالی اسلامی، با رقابت شدیدی دست‌وپنجه نرم می‌کنند. مؤسسات مالی اسلامی مجبورند نیازهای مشتری را در نظر بگیرند و با ارائه بهترین و رضایت‌بخش‌ترین خدمات، برای تسلط بر بازار تلاش کنند. برای برآورده کردن موفقیت‌آمیز خواسته‌های پایدار مصرف‌کننده و همچنان مورد تقاضای جامعه، مؤسسات مالی اسلامی باید در درک نیازهای مشتریان خود مبتکر، خلاق و درست باشند (Ghaffaryard & Ismail, 2022, p.551). آموزه‌های اسلامی از دو جهت بر علم اقتصاد تأثیر می‌گذارند: نخست اینکه آموزه‌های اسلامی می‌تواند جهت‌دهنده علم اقتصاد باشد؛ دوم اینکه در حوزه اقتصاد، مسائل قابل بررسی بر اساس روش علمی را ارائه می‌دهد و علم اقتصاد با روش خاص خود این مسائل را بررسی می‌کند (آقانظری، ۱۳۹۱، ص ۹۰). بانکداری اسلامی در نظام اقتصادی اسلام از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در بانکداری اسلامی اصول و معیارهای خاصی حاکم است. بانکداری اسلامی در همه فعالیت‌های بانکی، در عین حال که باید موازین شرعی مانند حرمت ربا (حذف بهره)، ممنوعیت غرر، ریسک‌پذیری سرمایه و مشروعیت قراردادها را در همه گونه‌های فعالیت بانکی مراعات کند، نگاه عمیقی به مقاصد شریعت مانند پیوستگی بازار حقیقی و بازار پولی (ریسک‌پذیری سرمایه)، کارایی و بهره‌وری بالا و عدالت توزیعی (تلافی غیرمشروط) داشته باشد (محقق‌نیا، ۱۳۹۳، ص ۴۴). در ایران پس از تحول اساسی در نظام بانکی و اجرای بانکداری بدون ربا در سال ۱۳۶۳، با گذشت چند دهه تجربه اجرا، نظام بانکی با چالش‌ها و مشکلاتی همراه است و پژوهشگران درباره اینکه این چالش بیشتر مربوط به کدام قسمت از فرایند عملیات بانکی می‌شود و چگونه می‌توان آنها را برطرف کرد، اختلاف نظر دارند (محمودیان و دیگران، ۱۳۹۶، ص ۱۶۰).

در تحقیق حاضر بعد از ارزیابی تجربه بانکداری بدون ربا در ایران و بیان

اشکالات اساسی موجود در این زمینه، به ارائه الگوی پیشنهادی به منظور رفع این مشکلات پرداخته شده است. از آنجا که برطرف نمودن همه این مشکلات با ارائه الگوی جایگزین به ویژه در مقام اجرا ممکن است امکان پذیر نباشد، لازم است درجه اهمیت و وزن این مشکلات مشخص شود تا تصمیم گیران در مقام عمل تمرکز اصلی خود را برای برطرف نمودن مشکلاتی قرار دهند که از ضریب اهمیت بالاتری برخوردارند. در همین راستا و به منظور تعیین وزن و اهمیت مشکلات ذکر شده در بانکداری بدون ربای ایران، با استفاده از روش AHP و مقایسات زوجی این وزن ها مشخص می شوند.

به منظور ارائه الگوی جایگزین لازم است از تجربیات کشورهای دیگر و ادبیات نظری موجود، با نگاه به رفع مشکلات اساسی ذکر شده در بانکداری فعلی ایران استفاده شود؛ لذا در این مقاله با بررسی الگوهای عملی و نظری ارائه شده، الگویی جایگزین طراحی شده است که در آن مشکلات ذکر شده دیگر وجود نداشته باشند و در عین حال از قابلیت اجرایی بالایی برخوردار باشد. یکی از ویژگی های مهم الگوی پیشنهادی تناسب با وضعیت بازارهای پولی و مالی ایران و جامعیت آن است؛ به گونه ای که در صورت عملی شدن و اجرای این الگو، تقریباً به بخش قابل توجهی از نیازهای تأمین مالی در کشور پاسخ داده می شود.

پیشینه تحقیق

مطالعات متعددی در قالب کتاب و مقاله در مورد ارائه الگوی جایگزین و پیشنهادی بانکداری اسلامی نگاشته شده است. در ادامه به برخی از این موارد که بیشتر مورد توجه مجامع علمی قرار گرفته اند، اشاره شده است.

۱. محقق نیا (۱۳۹۳) در کتاب خود با عنوان **الگوی بانکداری اسلامی** پس از معرفی الگوهای موجود بانکداری در شش دسته، به معرفی الگوهای پیشنهادی بانکداری پرداخته و در انتها الگوی پیشنهادی خود به نام مدل

تفکیک را تشریح نموده است. الگوی تفکیک شامل سه بخش اصلی است:
 ۱- مفروضات مدل؛ ۲- ابعاد تفکیک؛ ۳- اصل تخصص‌گرایی و انواع آن. در بخش مفروضات مدل به اصل تفکیک اشاره شده و منظور ایشان از تفکیک، جداسازی دو وظیفه اصلی بانک‌ها شامل سپرده‌پذیری و وام‌دهی از یکدیگر است.

۲. سیفلو (۱۳۸۹) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان تحلیل مقایسه‌ای قابلیت تجهیز منابع مالی از طریق وکالتی و مشارکتی در نظام بانکداری بدون ربا و ارائه الگوی جدید برای بانکداری ایران همانند تحقیق حاضر به طور اختصاصی به مسئله تجهیز منابع در بانکداری اسلامی پرداخته است. وی به مقایسه الگوی بانکداری بدون ربا در ایران و الگوی مشارکتی که در اغلب کشورهای دیگر اجرا می‌شود، پرداخته است. این تحقیق ضمن نقد و بررسی هر دو الگو در تجهیز منابع سرمایه‌گذاری، راهکار جدیدی ارائه می‌کند که در آن از مزایای الگوی مشارکتی استفاده شده و سعی شده از معایب هر دو الگوی مذکور مصون باشد.

۳. صدیقی (Siddiqui) و دیگران (۲۰۱۱) در مقاله‌ای با عنوان «مدل اسلامی بانکداری بدون بهره» در یک سیستم اقتصادی بدون بهره، ابتدا به بررسی مدل‌های ارائه‌شده توسط عذیر، صدیقی و احمد (Uzair, Siddiqui and Ahmed) پرداخته و سپس به بیان دلالت‌های خود در مورد این مدل‌ها می‌پردازد.

۴. تبیر (Tabir) (۲۰۰۴) در مقاله‌ای با عنوان «مسائل حل نشده در بانکداری اسلامی و تأمین مالی: تجهیز سپرده» به طور مشخص به مسائل مربوط به سپرده‌گذاری در بانکداری اسلامی پرداخته است. تبیر در مقاله خود به پاسخ این سؤال می‌پردازد که آیا بین تجهیز منابع در بانکداری اسلامی و بانکداری مبتنی بر بهره تفاوت کمی وجود دارد یا اینکه ممکن است برخی چیزها در این زمینه لحاظ نشده باشد؟ این مقاله یک مطالعه سیستماتیک را

بر روی سه موضوع ارائه می‌کند: الف) مسئله تجهیز منابع؛ ب) راه حل‌های ارائه‌شده توسط شریعت؛ ج) دلالت‌هایی برای بانکداری اسلامی.

۵. احمد (Ahmad) (۱۹۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «ساختار سپرده‌ها در بانک‌های منتخب اسلامی: کاربردی برای تجهیز سپرده» به معرفی سه الگوی عمده مورد استفاده در بانک‌های اسلامی می‌پردازد. این سه مدل شامل مدل مشارکت در سود خالص، مدل دوجاه‌ای و مدل مشارکت در سود - هزینه به اضافه سود می‌شود.

مشکلات اساسی در الگوی فعلی بانکداری در ایران

در این قسمت به بیان اصلی‌ترین مشکلات موجود در سیستم بانکداری بدون ربای ایران پرداخته شده است. این مشکلات پس از بررسی تفصیلی مطالعات داخلی و خارجی به دست آمده و به منظور رعایت اختصار توضیحات لازم از منابع معتبر بیان شده است (محمودیان و دیگران، ۱۳۹۶، ص ۳۸۰).

الف) خلق پول

اهمیت بانک‌ها را می‌توان از منظر تأثیر بسیار آنها بر عرضه پول نیز بررسی کرد. در نظام پول اعتباری، خلق پول بانک‌ها تأثیری چند برابر بر عرضه پول دارد. در موقعیتی که بانک‌ها مجاز به وام‌دهی تمام پول سپرده‌گذاری‌شده در بانک خود باشند و نیاز به نگهداری نقد در صندوق ناچیز باشد، قدرت خلق پول بانک‌ها به سمت بی‌نهایت میل می‌کند. از سوی دیگر تصور کنید تمام بنگاه‌ها و خانوار، سپرده خود را در یک بانک نگهداری کنند، بدون در نظر گرفتن تورم و ریسک، این بانک می‌تواند هر میزان سپرده که آرزو دارد، ایجاد کند. این امر به بانک‌ها این توانایی را می‌دهد که در موقعیت هزینه صفر، پول خلق کنند و هیچ‌گونه ریسک نقدینگی تحمل نکنند (داوودی و محقق، ۱۳۸۷، ص ۹۴). با گسترش بانکداری الکترونیک و تا حد زیادی حذف استفاده از اسکناس در انجام معاملات، سرعت گردش پول و قدرت پول‌آفرینی بانک‌ها به شدت افزایش می‌یابد و بانک‌ها از طریق ارائه

تسهیلات، جهت افزایش حجم سپرده‌های خود اقدام می‌کنند که نتیجه آن افزایش سرسام‌آور نقدینگی، تحمیل تورم و مالیات تورمی به جامعه می‌باشد.

(ب) عدم جبران کاهش ارزش پول

از ویژگی‌های بارز اقتصاد قرن اخیر به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، وجود نرخ تورم‌های دورقمی در مقاطع زمانی بلندمدت است و این موجب پایین آمدن ارزش پول و پدیدارشدن مشکلات حقوقی و اقتصادی پیچیده‌ای در معاملات مدت‌دار و بدهی‌های معوقه می‌گردد. به فتوای مشهور فقیهان از جمله حضرت امام خمینی (قدس سره) اشتراط هر نوع زیاده و بنا گذاشتن بر هر نوع زیاده در قرارداد قرض، هر چند برای جبران کاهش ارزش پول، ربا به شمار می‌آید (موسوی خمینی، ۱۳۷۶، ج ۲، ص ۲۹۰). سپرده‌گذارانی که به امید دست‌یافتن به سود در حساب‌های سپرده بلندمدت پنج‌ساله، سرمایه‌گذاری کرده بودند، متوجه می‌شوند نه تنها سودی نبرده‌اند، بلکه بعد از پنج سال قادر به دریافت ارزش واقعی اصل سپرده‌شان نیستند. وجود ده‌ها بلکه صدها مثال از این قبیل باعث شده حقوق‌دانان دنیا به‌ویژه فقها و حقوق‌دانان مسلمان به دنبال پیدا کردن راه حل منطقی و مناسب باشند و این موجب پیداشدن نظریه‌های مختلف در این عرصه شده است (سیفلو، ۱۳۸۹، ص ۷۱).

در خصوص جبران کاهش ارزش پول، راهکاری که از نظر شرعی و عملیاتی مورد توافق عمومی قرار دارد، راهکار شاخص‌بندی نام دارد. برای شاخص‌بندی و قیمت‌گذاری سه روش وجود دارد: (۱) قیمت‌گذاری بر حسب طلا؛ (۲) قیمت‌گذاری بر حسب سبد کالا؛ (۳) قیمت‌گذاری با ارز (پول خارجی) معتبر. در هر سه حالت آنچه واقعاً در ذمه است، کالا است نه پول کاغذی (نزارالعانی، ۲۰۰۰، ص ۱۳۳).

(ج) فراموشی سنت قرض الحسنه

تجربه بانکداری فعلی در ایران نشان می‌دهد بانک‌ها، مانده سپرده‌های پس‌انداز را پس از کسر ذخایر قانونی و احتیاطی در زمینه‌های سودآور

سرمایه گذاری می‌کنند و سود حاصله را به عنوان سود منابع بانکی تملک می‌کنند - با این اعتقاد که قرارداد فیما بین سپرده‌گذار و بانک، قرارداد قرض الحسنه است و منابع بعد از سپرده گذاری به مالکیت بانک درمی‌آید - سپس برای تشویق سپرده‌گذاران بخشی از آن سود را به عنوان جوائز بانک از طریق قرعه کشی به بعضی از سپرده‌گذاران می‌پردازند، و این پیامدهای منفی زیادی دارد (موسویان، ۱۳۸۳، ص ۴۴۱).

د) عدم پوشش نیازها و روحیات سپرده‌گذاران

این یک واقعیت است که تجهیز و تخصیص به هم مرتبطانند و ما هر قدر بخواهیم تخصیص بزرگ‌تر و در مقیاس وسیع‌تری داشته باشیم، باید تجهیز را در سطح گسترده‌تری انجام دهیم (محقق‌نیا، ۱۳۹۳، ص ۲۳۰). نظام بانکداری اسلامی ایدئال باید با طراحی انواع سپرده‌ها، توان جذب وجوه مازاد همه سپرده‌گذاران را داشته باشد. مطالعه اهداف، انگیزه‌ها و روحیات سپرده‌گذاران در جوامع اسلامی نشان می‌دهد دست‌کم هفت نوع سلیقه در بین سپرده‌گذاران وجود دارد (موسویان و میسمی، ۱۳۹۳، ص ۶۹۶): کسانی که برای استفاده از خدمات حساب جاری به سپرده گذاری اقدام می‌کنند.

کسانی که برای مشارکت در ثواب اعطای قرض الحسنه به سپرده گذاری اقدام می‌کنند.

کسانی که به قصد پس انداز، سپرده گذاری نموده و در عین حال می‌خواهند سود نیز دریافت کنند.

کسانی که به منظور دستیابی به سود معین سپرده گذاری می‌کنند و ریسک‌گریزند.

کسانی که برای کسب امتیاز تسهیلات بانکی یا استفاده از امتیاز اعتبار در حساب جاری سپرده گذاری می‌کنند.

کسانی که برای رسیدن به سود انتظاری بالاتر سپرده گذاری می‌کنند و

آماده پذیرش ریسک‌اند.

کسانی که مایل به سرمایه‌گذاری در یک پروژه یا صنعت خاص‌اند و حاضر به سپرده‌گذاری به صورت مشاع و کلی نیستند.

ه) استفاده از حیل‌های شرعی

حذف ربا از نظام بانکی و بازارهای مالی کشورهای اسلامی، بدون شناخت روش حیل‌های ربا و تفکیک حیل‌های جایز از حرام، ممکن نیست. حیل عبارت است از عملی که به منظور تغییر حکم شرعی انجام شود. در برخی موارد انسان می‌تواند با اسبابی، مصداقی را از تحت یک عنوان خارج کند و تحت عنوان دیگری درآورد و بدین ترتیب موضوع یا متعلق حکم را تغییر دهد. این تبدیل در جایی که موضوع حکم شرعی، عقد است نیز قابل تصور است. انسان می‌تواند مصداقی را از عنوان ربا خارج کرده، تحت عنوان بیع درآورد. حیل عبارت است از: «عملی که به منظور تغییر حکم یک مصداق از راه تغییر عنوانی که بر آن منطبق است، انجام می‌شود» (میرمعزی، ۱۳۸۵، ص ۹۹). در نظام بانکداری بدون ربا ایران در برخی موارد بانک‌ها به دلیل عدم آمادگی برای انجام مفاد واقعی برخی عقدهای اسلامی یا اقتصادی نبودن آن، به پیمودن راهی مجبور می‌شوند که گرچه از جهت فقهی قرض ربوی نیست، اما در عمل به گونه‌ای اجرا می‌شود که عرفاً فرقی با قرض ربوی ندارد و می‌توان با ملاک عدم‌الفرق از ادله حرمت قرض ربوی، حرمت این موارد را استنباط کرد.

و) وجود ذخیره قانونی برای سپرده‌های سرمایه‌گذاری

بانک‌ها بر اساس قرارداد وکالت موظف‌اند سپرده‌های سرمایه‌گذاری را در بهترین شکل به کار گیرند و سود حاصل را پس از کسر حق‌الوکاله خود به سپرده‌گذار بپردازند؛ اما مسئله این است که با توجه به تودیع درصدی از سپرده‌های مذکور نزد بانک مرکزی، تحت عنوان سپرده قانونی و محروم‌شدن بانک‌ها از آن برای استفاده در تسهیلات و در نتیجه کاهش سهم

سود سپرده‌گذاران، آیا این روند خدشه‌ای به موازین شرعی حاکم بر روابط وکیل و موکل وارد نمی‌کند؟ در واقع در مورد سپرده‌های سرمایه‌گذاری، ذخیره قانونی چندان توجیه شرعی ندارد و باید به این مسئله نیز توجه داشت که منشأ اصلی خلق پول در سیستم بانکی، سپرده‌های دیداری‌اند و سپرده‌های سرمایه‌گذاری نقش چندان در خلق پول ندارند. در این صورت سپرده قانونی که عاملی برای اجرای سیاست‌های پولی انبساطی و انقباضی و کاهش یا افزایش خلق پول تلقی می‌شود، در مورد سپرده‌های سرمایه‌گذاری می‌تواند در سطح حداقل تعیین شود (محقق‌نیا، ۱۳۹۳، ص ۲۲۱-۲۲۲).

ن نحوه پرداخت سود علی‌الحساب

سود علی‌الحساب وجهی است که قبل از اتمام و به نتیجه رسیدن عملیات سرمایه‌گذاری و حصول و محاسبه و سود قطعی از جانب بانک به صاحبان سپرده‌های سرمایه‌گذاری پرداخت می‌شود (میرجلیلی، ۱۳۸۱، ص ۱۲۸). صاحبان سپرده‌های سرمایه‌گذاری معمولاً کسانی هستند که می‌خواهند ضمن حفظ اصل سرمایه خود، از سود حاصل از آن استفاده کنند. از آنجا که در یک نظام بانکی با میلیاردها ریال سپرده سرمایه‌گذاری مشاع، امکان محاسبه سود قطعی حاصل از عملیات و سهم هر یک از سپرده‌گذاران در فواصل زمانی کوتاه ممکن نیست، عدم پرداخت سود در طول دوره ممکن است به کاهش رغبت صاحبان وجوه، برای سپرده‌گذاری در بانک منجر شود. دیگر مسئولان نظام بانکی کشور به این نتیجه رسیده‌اند که برای جلوگیری از بروز بحران انگیزه، می‌تواند با اعلام نرخ «سود علی‌الحساب» در ابتدای هر دوره و پرداخت ماهانه مبلغی به عنوان علی‌الحساب به سپرده‌گذار، او را نسبت به سپرده‌گذاری در بانک راغب کنند (میرجلیلی، ۱۳۸۱، ص ۱۲۹). موضوعی که در رابطه با پرداخت سود علی‌الحساب مطرح است، این است که پس از قطعی شدن سود باید ضوابط مندرج در قانون، مبنی بر تسهیم سود به نسبت منابع بانک و سپرده‌گذار لحاظ شود. در حال حاضر برای پرداخت سود به

سپرده‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت، ماهیانه رقم سود بر اساس مبلغ و مدت سپرده توسط شعبه بانک محاسبه و از محل بدهکاران داخلی کلیه شعب در اداره امور مالی تجمیع و مانده آن به حساب سود پرداختی منظور می‌شود. حساب مذکور در دفاتر بانک ماهیت هزینه داشته، نهایتاً در سود و زیان بانک ارائه می‌شود (شیرانی، ۱۳۸۶، ص ۲۷۷).

از این رو سود علی‌الحساب اعلام‌شده از سوی بانک‌ها سود قطعی تلقی می‌شود. مسئله پرداخت سود علی‌الحساب علاوه بر اینکه در مشروعیت خود، بذاته محل سؤال است، زمانی که به عنوان سود قطعی تلقی شود، موضوع شبهه دیگری است. چنین تعاملی، تعامل سود قطعی با پرداخت علی‌الحساب به‌ویژه زمانی که بانک‌ها این پرداخت‌ها را در حساب‌های خود به عنوان هزینه وارد می‌کنند، شبهه ربا را متبادر می‌کند؟

نکته دیگر در پرداخت علی‌الحساب به حساب‌های کوتاه‌مدت عادی مربوط است. با توجه به اینکه به حساب‌های کوتاه‌مدت عادی به صورت روزشمار سود پرداخته می‌شود و ثبات این گونه حساب‌ها گاهی به یک هفته هم نمی‌رسد، لذا بر اساس عقد وکالت پرداخت سود به این گونه حساب‌ها هیچ گونه توجیه شرعی ندارد و مفهوم سود علی‌الحساب در مورد این گونه حساب‌ها قابل اجرا نیست و از همان اول پرداخت سود قطعی از سوی بانک برای سپرده‌گذار تضمین شده است (سیف‌لو، ۱۳۸۹، ص ۸۴).

ح) عدم تفکیک حسابداری

بر اساس قانون عملیات بانکی بدون ربا، سپرده‌های سرمایه‌گذاری مردم نزد بانک‌ها بر خلاف سپرده‌های دیداری و پس‌انداز که در قالب قرارداد قرض‌الحسنه به ملکیت بانک درمی‌آیند و بدهی بانک به سپرده‌گذاران شمرده می‌شوند، در حکم دیون بانک به سپرده‌گذاران محسوب نمی‌شوند و ید بانک بر این گونه سپرده‌ها ید مالکانه نیست، بلکه ید وکالت است. بنابراین در سپرده‌های سرمایه‌گذاری اصولاً قرضی رخ نمی‌دهد و مانده این گونه سپرده‌ها

را نمی‌توان بدهی بانک‌ها به سپرده‌گذاران برشمرد؛ اما طبق سیستم حسابداری موجود در بانک‌ها، تمام سپرده‌ها اعم از قرضی و وکالتی، در ستون بدهی ترازنامه بانک‌ها ثبت می‌شود و هیچ سیستم حسابداری مجزایی برای ثبت مانده حساب‌های سپرده سرمایه‌گذاری وجود ندارد.

از سوی دیگر در سیستم حسابداری مورد استفاده در نظام بانکی، سود پرداختی به سپرده‌گذاران را جزو هزینه‌های عملیاتی بانک به حساب آورده، در ردیف هزینه ثبت می‌کنیم؛ در حالی که منافع حاصل از سرمایه‌گذاری پس از کسر سهم سود بانک و حق‌الوکاله عیناً بین سپرده‌گذاران تقسیم می‌شود. به عبارت دیگر بانک به عنوان واسطه و وکیل، سهم سود ناشی از سرمایه‌گذاری منابع سپرده‌گذاران را به آنها می‌پردازد و از این رو این مبلغ نمی‌تواند جزو هزینه‌های عملیاتی بانک شمرده شود (محقق‌نیا، ۱۳۹۳، ص ۲۲۲).

ط) خروج پول از بخش واقعی اقتصاد

یک اصل بنیادین در بانکداری اسلامی که تفاوت مهم آن با بانکداری اسلامی را شکل می‌دهد، وجود ارتباط مستقیم میان روابط پولی و بخش واقعی اقتصاد است. دلیل این امر آن است که هم در عقود مشارکتی و هم در عقود مبادله‌ای، وجود ارتباط وثیق بین بخش پولی و بخش واقعی مورد تأکید کامل بوده، به هیچ عنوان بخش اعتباری نمی‌تواند جدای از بخش واقعی رشد یابد و گسترده شود (موسویان و میسمی، ۱۳۹۳، ص ۳۸). وجود ارتباط بین بخش پولی و واقعی اقتصاد منجر به آن می‌شود که هر نوع جابه‌جایی پول و اعتبار در بازار پول اسلامی، متناظر و متناسب با جابه‌جایی کالا یا خدمتی در بخش واقعی اقتصاد گردد. این خود باعث می‌شود بخش اعتباری صرفاً متناسب با بخش واقعی اقتصاد رشد نموده، نتواند به رشدهای صوری که ناشی از سفته‌بازی‌های ناصحیح است، دست یابد. موردی که به اذعان محققان، یکی از دلایل بحران مالی سال ۲۰۰۸ در اقتصاد غرب بوده است (Chpra, 2008, p.10).

تعیین میزان اهمیت مشکلات بانقداری در ایران

از آنجا که برطرف کردن همه این مشکلات با ارائه الگوی جایگزین خصوصاً در مقام اجرا ممکن است امکان پذیر نباشد، لازم است درجه اهمیت و وزن این مشکلات مشخص شود تا تصمیم گیران در مقام عمل تمرکز اصلی خود را برای برطرف کردن مشکلاتی قرار دهند که از ضریب اهمیت بالاتری برخوردارند. در بیشتر مسائل تصمیم گیری چند شاخصه، نیاز به داشتن و دانستن اهمیت نسبی از شاخص های موجود داریم؛ به طوری که مجموع آنها برابر با واحد نرمالیزه (Normalization) شده، این اهمیت، درجه ارجحیت هر شاخص را نسبت به بقیه برای تصمیم گیری مورد نظر بسنجد. روش های مختلف در ارزیابی اوزان برای شاخص های موجود در یک تصمیم گیری وجود دارد. در تحقیق حاضر به دلیل ماهیت کیفی شاخص های موجود، از روش جدول دوتایی جهت وزن دهی استفاده شده است که در ذیل به توضیح آن می پردازیم.

در مسائلی که ماتریس تصمیم گیری مفروض نباشد، باید از قضاوت تصمیم گیرنده در مورد مقایسه اهمیت نسبی شاخص ها یا گزینه ها در رابطه با یکدیگر استفاده کرد. این قضاوت ها زوجی بوده و تعداد آنها برای n شاخص عبارت است از: $\frac{n(n-1)}{2}$. در این صورت به ماتریسی دست می یابیم که سطر و ستون آن را شاخص ها تشکیل می دهند و درایه های آن بیانگر وزن نسبی شاخص هاست؛ به این صورت که $a_{ij} = \frac{w_i}{w_j}$. برای مثال اگر $a_{12} = 3$ باشد، به این معناست که شاخص اول سه برابر شاخص دوم دارای اهمیت است. چنانچه قضاوت های تصمیم گیرنده کاملاً با یکدیگر سازگاری داشته باشند، باید $a_{ik} a_{kj} = a_{ij}$ زیرا $a_{ik} a_{kj} = a_{ij}$ در ادامه در صورت سازگاری ماتریس می توان به سادگی از نرمالیزه کردن هر یک از ستون های ماتریس وزن های نسبی برای محاسبه w_i ها به صورت

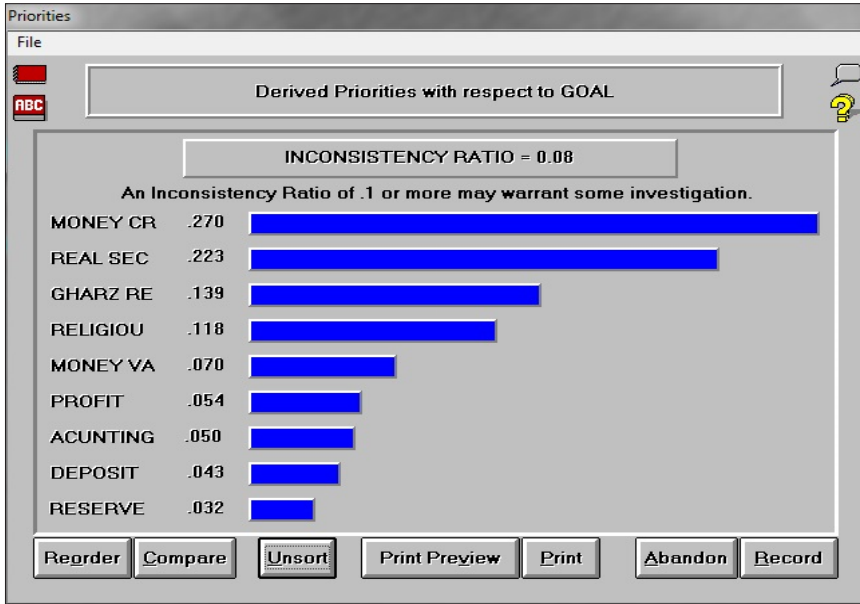
$$w_i = \frac{a_{ij}}{\sum_{k=1}^n a_{kj}}$$

در شرایط سازگاری ماتریس وزن‌های نسبی، پاسخ حاصل از نرمالیزه کردن هر یک از ستون‌های زام موجود با یکدیگر برابرند (عبدالملکی، ۱۳۸۴).
یک ماتریس ممکن است سازگار یا ناسازگار باشد. در ماتریس سازگار وزن ساده بوده و با استفاده از نرمالیزه کردن تک‌تک ستون‌ها به دست می‌آید. در حالت کلی می‌توان گفت میزان قابل قبول ناسازگاری یک ماتریس یا سیستم بستگی به تصمیم‌گیرنده دارد؛ اما معمولاً عدد $0/1$ را به عنوان حد قابل قبول ارائه می‌کنند و معتقدند چنانچه میزان ناسازگاری بیشتر از $0/1$ باشد، بهتر است در قضاوت‌ها تجدید نظر شود (معصوم‌زاده، ۱۳۸۳).

روش وزن‌دهی جدول دوتایی بر اساس روش کار در فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی AHP (Hierarchy Process Analytical) شکل گرفته است. این روش در سال ۱۹۸۰ به وسیله توماس ساعتی ارائه گردیده و به علت ماهیت ساده و جامع آن، کارایی بالایی دارد و امکان بررسی سناریوهای مختلف را می‌دهد و به صورت روزافزونی از آن استفاده می‌شود. مبنای این روش ایجاد مدلی کمی بر اساس مقایسات زوجی است و از محاسن آن قابلیت تجزیه مسائل پیچیده و ارائه نموداری گرافیکی از عوامل عمده مؤثر در تصمیم می‌باشد (قدسی‌پور، ۱۳۸۴، ص ۲۹).

به منظور وزن‌دهی مشکلات بانکداری بدون ربای ایران، این مشکلات در یک جدول دوتایی طراحی و در اختیار کارشناسان مربوطه قرار داده شد تا در مقایسه این مشکلات با هم نمره‌ای بین $\frac{1}{9}$ تا ۹ را ثبت کنند. پس از تکمیل این جدول‌ها، با استفاده از نرم‌افزار Expert Choice نرخ ناسازگاری هر جدول تعیین شد و جداولی که نرخ ناسازگاری آنها بیش از یک‌دهم بود، از لیست حذف گردیدند. پس از تعیین نرخ ناسازگاری، وزن به‌دست‌آمده برای شاخص‌ها در هر جدول توسط نرم‌افزار مربوطه مشخص گردید. پس از تعیین وزن تمام شاخص‌ها در تمام جدول‌ها، برای به‌دست‌آوردن وزن نهایی هر شاخص، از وزن‌های به‌دست‌آمده در هر شاخص میانگین‌گیری شد و وزن نهایی هر شاخص

استخراج گرديد که خروجی نرم افزار در شکل زیر قابل مشاهده است. با توجه به اینکه نرخ ناسازگاری برابر ۸ درصد (کمتر از ده درصد) به دست آمده است، نتایج جدول نهایی منطقی و قابل تحلیل می باشد.

شکل ۱: خروجی رتبه بندی نرم افزار

جدول ۱: رتبه بندی چالش های بانکداری بدون ربای ایران

ردیف	نام شاخص	وزن	ردیف	نام شاخص	وزن
۱	پول آفرینی	۰/۲۷۰	۶	نحوه پرداخت سود علی الحساب	۰/۰۵۴
۲	خروج پول از بخش واقعی	۰/۲۲۳	۷	عدم تفکیک حسابداری	۰/۰۵۰
۳	فراموشی سنت قرض الحسنه	۰/۱۳۹	۸	عدم پوشش نیازهای سپرده گذاران	۰/۰۴۳
۴	استفاده از حیل‌های شرعی	۰/۱۱۸	۹	ذخیره سپرده های سرمایه گذاری	۰/۰۳۲
۵	عدم جبران کاهش ارزش پول	۰/۰۷۰			

همان طور که قابل مشاهده است، پول آفرینی با ۲۷٪ از بیشترین اهمیت برخوردار بوده و وجود ذخیره برای سپرده‌های سرمایه‌گذاری با ۳۲٪ کمترین اهمیت را به خود اختصاص داده است. در نتیجه اگر بخواهیم الگویی برای رفع مشکلات نام‌برده شده در بانکداری اسلامی طراحی کنیم، باید تمرکز خود را بیشتر روی رفع مشکلاتی قرار دهیم که از وزن و اهمیت بالاتری برخوردارند.

الگوهای مورد استفاده در الگوی پیشنهادی

بعد از بیان و رتبه‌بندی مشکلات اساسی در بانکداری بدون ربای ایران، بجاست با بهره‌گیری از الگوهای نظری و عملی موجود در بانکداری اسلامی، الگویی طراحی گردد که مشکلات ذکر شده به‌ویژه آنهایی که از اهمیت بالاتری برخوردارند، در این الگو مرتفع شده باشند. برای این منظور تقریباً همه الگوهای نظری که تا کنون در مجامع علمی مطرح شده‌اند و تجربه عملی اکثر کشورها در زمینه بانکداری اسلامی مورد مطالعه قرار گرفتند و با تلفیقی از چند الگوی مختلف، الگوی نهایی طراحی شده است. الگوهای اصلی‌ای که برای طراحی الگوی پیشنهادی تحقیق مورد استفاده قرار گرفتند، عبارت‌اند از بانکداری مشارکتی، بانکداری محدود، الگوی دوباجه‌ای و الگوی تفکیک که در ادامه به طور مختصر به معرفی آنها می‌پردازیم:

الف) بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین

یکی از طرح‌های مرتبط با بانکداری اسلامی که به طور خاص در بانک ملی ایران اجرایی گردیده است، الگوی بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین می‌باشد. در این نوع بانکداری تلاش می‌شود به صورت عمده از عقود مشارکتی استفاده شده و رابطه مستقیمی بین سپرده‌گذاران و تسهیلات‌گیرندگان ایجاد گردد. وجه تسمیه عبارت راستین نیز واقعی بودن تمامی فعالیت‌ها و ارتباط آنها با بخش واقعی اقتصاد است (بیدآباد، ۱۳۹۱، ص ۲۱).

در بانکداری راستین به هیچ وجه سود علی‌الحساب در نظر گرفته نشده

و سپرده گذار در پروژه‌ای که مایل باشد، شریک خواهد شد؛ از این رو در صورتی که پروژه به سود بالایی دست یابد، سپرده گذار از آن منتفع می‌شود و اگر سود نهایی کم باشد، باز هم به سپرده گذار منتقل می‌شود. علاوه بر این در این ساختار هر گونه عملیاتی که در بانک انجام می‌شود، به صورت جداگانه بررسی و حسابداری شده و حساب‌ها با یکدیگر آمیخته نمی‌شود (موسویان و میسمی، ۱۳۹۳، ص ۱۸۹).

ب) بانکداری محدود (Narrow Banking)

در نظام پول اعتباری، خلق پول بانک‌ها تأثیری چند برابر بر عرضه پول دارد. بدون شک در موقعیتی که بانک‌ها مجاز به وام‌دهی تمام پول سپرده گذاری شده در بانک خود باشند و نیاز به نگهداری نقد در صندوق ناچیز باشد، قدرت خلق پول بانک‌ها به سمت بی‌نهایت میل می‌کند (داوودی و محقق، ۱۳۸۷، ص ۹۴). ایده بانکداری محدود الگویی است که در آن نرخ ذخیره قانونی صددرد خواهد بود و خلق پول کاملاً منتفی خواهد شد. حذف وام‌دهی بسیاری از مشکلات نظام بانکی را برطرف خواهد کرد. شاید به نوعی بتوان گفت که در این ایده برای حل مسئله، صورت مسئله به صورت کامل پاک شده است (محسنی، ۱۳۹۳، ص ۹۲).

بانک محدود، مختص سپرده‌پذیری و سیستم پرداخت‌هاست و از وام‌دهی منع شده است و نوع بسیار امن پول را به مردم عرضه می‌کند؛ چراکه در این بانک، سپرده‌های بانکی مترادف پول خواهد بود. در این صورت، نظم بازار، کارایی بیشتری در وام‌دادن به پروژه‌های سرمایه‌گذاری به وجود خواهد آورد (Bossone, 2002, p.8). در راستای الگوی بانکداری محدود برخی از اقتصاددانان مسلمان اقدام به نظریه‌پردازی و ارائه الگو نموده‌اند. الگوی دوباجه‌ای در همین راستا ارائه شده است که در ادامه به توضیح آن می‌پردازیم.

ج) الگوی دو بوجه‌ای

در این مدل طرف بدهکاری فعالیت‌های بانک به دو بوجه تقسیم می‌شود: یک

باجه برای سپرده دیداری (حساب جاری) و دیگری برای سپرده سرمایه گذاری. از آنجا که بانکها ملزم به بازپرداخت فوری پول سپرده گذاری شده در حساب جاری اند، این حسابها مشروط به ذخیره قانونی ۱۰۰ درصدی اند. بانک نه حق استفاده از این وجوه برای کسب سود را دارد و نه می تواند این وجوه را از طریق سیستم ذخیره جبران کسری (fractional reserve system) برای خلق پول به کار گیرد. از طرف دیگر وجوهی که در حساب سپرده سرمایه گذاری نگهداری می شوند، ممکن است شامل هیچ ذخیره مورد نیازی نباشد. اقتصاددانانی که این مدل را ارائه داده اند، معتقدند حسابهای سرمایه گذاری مشابه سپرده های مدت دار بانکهای متعارف که برای خلق اعتبار به کار می روند، نیستند. در عوض، آنها همانند سرمایه گذاری سهام (مشارکت در سرمایه گذاری) اند. از آنجا که سهام معمولاً مشروط به ذخیره قانونی نیستند، توجیهی وجود ندارد که شرایط ذخیره قانونی بر این حسابها که عملکردی مشابه سهام دارند، تحمیل شود (سیفلو، ۱۳۸۹، ص ۹۶). این مدل توسط خان و میرآخور ارائه شده است (Khan & Mirakhor, 1987/ Mirakhor, 1995/ Khan, 1995/ Ahmad, 1977).

د) الگوی تفکیک

یکی از الگوهایی که بارها توسط برخی محققان بانکداری اسلامی مطرح شده است، «الگوی تفکیک بانکها» بر اساس وظایف مختلفی است که دارند. تفکیک در زمینه ادبیات پولی و بانکی، به طور عام به معنای جداسازی مجموعه وظایف بانک از یکدیگر است و به طور خاص به مفهوم جداسازی خدمات بانکی، اعم از ارائه حسابهای جاری و خدمات مربوط به سیستم پرداختها از سرمایه گذاری و سپرده های سرمایه گذاری و مدت دار است (محقق نیا، ۱۳۹۳، ص ۲۹۸ / محمودیان و دیگران، ۱۳۹۵، ص ۲۳).

داوودی و صمصامی (۱۳۸۹) و داوودی و بیدار (۱۳۹۰) ابعاد دقیق تری از شیوه تفکیک بانکها را برجسته و جزئیات کامل تری از آن ارائه می کنند. در این تحقیقات بر تفکیک بانکها به قرض الحسنه، سرمایه گذاری و لیزینگ

تأکید گردیده است.

مدل تفکیک شامل سه بخش اصلی است: ۱. مفروضات مدل؛ ۲. ابعاد تفکیک؛ ۳. اصل تخصص‌گرایی و انواع آن. در بخش مفروضات مدل منظور از تفکیک، جداسازی دو وظیفه اصلی بانک‌ها شامل سپرده‌پذیری و وام‌دهی از یکدیگر است. به عبارت دیگر و به طور خلاصه در اینجا تفکیک خدمات از سرمایه‌گذاری مد نظر است. در بخش ابعاد تفکیک دو نوع تفکیک حسابداری و حقوقی متصور است و در بخش تخصص‌گرایی دو نوع تخصص‌گرایی یکی بر اساس نوع قرارداد و دیگری بر اساس نوع فعالیت اقتصادی وجود دارد (محقق‌نیا، ۱۳۹۳، ص ۳۰۲).

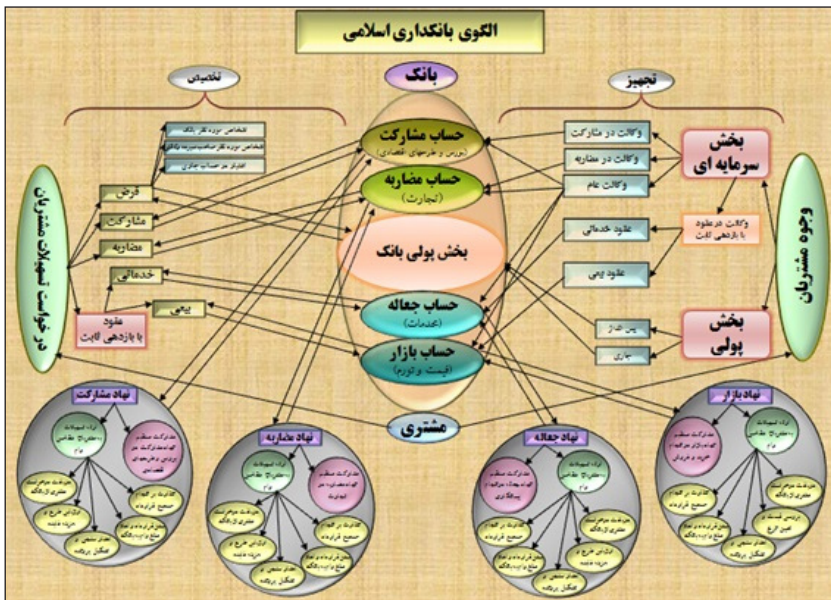
الگوی پیشنهادی

در بانکداری اسلامی تخصیص منابع کاملاً وابسته و مرتبط با تجهیز منابع خواهد بود. در واقع ابتدا این تجهیز منابع است که ساختار تخصیص منابع را شکل می‌دهد. به همین دلیل برای اقدام به اصلاح در الگوی فعلی بانکداری، این اصلاح باید از قسمت تجهیز منابع آغاز شود و به تناسب آن، بخش تخصیص منابع هم متأثر از اصلاحات تجهیز منابع، اصلاح گردد. در ادامه الگوی پیشنهادی تحقیق حاضر که برگرفته از تحقیقات انجام‌گرفته در این زمینه است، ارائه می‌شود.

الف) ساختار و اجزای الگو

نظام مالی از دو بازار پول و سرمایه تشکیل شده است. از آنجا که پول و سرمایه به لحاظ ماهیت از هم متمایزند، بازارهای آنها نیز باید از یکدیگر متمایز باشند. به همین جهت در الگوی پیشنهادی بر اساس اصل تفکیک، دو بخش پولی و سرمایه‌ای بانکداری فعلی از هم جدا شده و برای هر کدام الگو و عملکرد متناسب با آن بخش معرفی می‌گردد (داوودی و صمصامی، ۱۳۸۹ / محقق‌نیا، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۳). به منظور فراهم‌نمودن سپرده‌گذاری برای همه سلیق و انگیزه‌های مشتریان در یک مجموعه مالی

واحد به نام بانک، طراحی این دو بخش به نوعی صورت می‌پذیرد که در یک مجموعه واحد قابل اجرا باشد. در واقع در سمت تجهیز منابع بانک ما شاهد تفکیک حسابداری می‌باشیم؛ به نحوی که هر کدام از قسمت‌ها دارای حساب و تراز جداگانه خود می‌باشند؛ اما در بخش استفاده از وجوه سپرده‌گذاری شده و تخصیص منابع تفکیک حقوقی وجود دارد و هر کدام از این قسمت‌ها دارای تشکیلات جدا بوده و تحت یک هلدینگ به نام بانک فعالیت می‌کنند. در شکل زیر نمای کلی الگوی پیشنهادی به تصویر کشیده شده است.

شکل ۲: فرایند اجرایی الگوی بانکداری اسلامی پیشنهادی

همان‌گونه که در شکل بالا مشخص است، بانک در یک ساختار واحد و منسجم برای هر کدام از حیطه‌های تخصصی، دارای یک نهاد مشخص است که بر اساس عقود اسلامی تعریف شده، اقدام به فعالیت تخصصی خود می‌کند. این نهادهای تخصصی به شرح زیر می‌باشند:

بخش پولی بانک: این بخش مربوط به فعالیت‌های قرض‌الحسنه،

دریافت‌ها و پرداخت‌ها و انجام خدمات بانکی است. بانک در این بخش مجاز به پرداخت وام‌های سودآور و درآمدزا نیست و تنها بابت خدماتی که ارائه می‌دهد، مجاز به دریافت کارمزد می‌باشد.

نهاد مشارکت: این نهاد دارای یک مجموعه کاملاً مستقل است؛ اما از نظر حقوقی زیرمجموعه بانک می‌باشد و دارای یک حساب مشارکت در بانک است که سپرده‌های مخصوص به خود را در آن قرار می‌دهد و دریافت‌ها و پرداخت‌های خود و تسهیلات گیرندگان را از طریق این حساب انجام می‌دهد. این نهاد مخصوص فعالیت‌های اقتصادی‌ای است که در قالب عقد مشارکت صورت می‌پذیرد.

نهاد مضاربه: این نهاد هم دارای ویژگی‌های نهاد مشارکت می‌باشد و مخصوص فعالیت‌های اقتصادی است که در قالب عقد مضاربه و در راستای تجارت صورت می‌پذیرد. این نهاد فقط با بخش سرمایه‌ای و درآمدزای بانک در ارتباط است.

نهاد جعاله: این نهاد هم مانند نهادهای درآمدزای دیگر دارای یک حساب به نام خود در بانک می‌باشد و سپرده‌های وکالت در عقود بابازدهی ثابت را در خود جای می‌دهد و آنها را در امور مربوط به ارائه خدمات به مشتریان متقاضی در قالب عقد جعاله را تخصیص می‌دهد.

نهاد بازار: این نهاد هم مانند نهاد جعاله پذیرای سپرده‌های وکالت در عقود بابازدهی ثابت است با این تفاوت که این سپرده‌ها را در قالب عقود بیعی (مrabحه، فروش اقساطی، خرید دین، سلف، اجاره به شرط تملیک) و در جهت به‌دست‌آوردن سود معین به کار می‌گیرد.

در الگوی پیشنهادی شش نوع سپرده به شرح زیر در قسمت تجهیز منابع طراحی شده است که دو نوع اول آن متعلق به بخش پولی و چهار نوع دیگر مخصوص بخش سرمایه‌ای می‌باشد. این سپرده‌ها طوری طراحی شده‌اند که جوابگوی تمامی نیازها و سلايق سپرده‌گذاران باشند.

سپرده جاری (قرض)؛

سپرده پس انداز (وکالت در قرض)؛

سپرده سرمایه گذاری وکالت در عقود بابازدهی ثابت؛

سپرده سرمایه گذاری وکالت در مشارکت؛

سپرده سرمایه گذاری وکالت در مضاربه؛

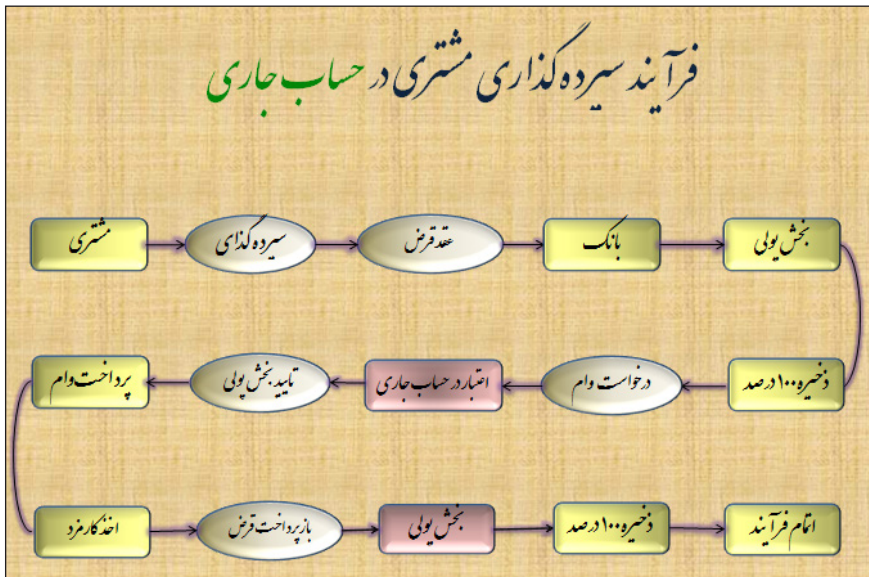
سپرده سرمایه گذاری وکالت عام.

ب) سپرده جاری (قرض)

این نوع سپرده بر اساس عقد قرض شکل می‌گیرد و دارای کارکردی شبیه حساب جاری در بانکداری متداول می‌باشد و برای مشتریانی تعریف می‌شود که به دنبال نگهداری مطمئن وجوهشان هستند تا بتوانند نسبت به پرداخت‌هایشان با کمک بانک اقدام کنند. بانک خدمات حساب جاری را در اختیار صاحب حساب می‌گذارد و به موجودی این گونه حساب‌ها هیچ سودی تعلق نمی‌گیرد. استفاده از حساب جاری، افزون بر حفظ پول در بانک، موجب تسهیل پرداخت‌ها و بی‌نیازی صاحب حساب از حمل و نگهداری وجوه نقدی می‌شود. وجوه فراهم‌شده از ناحیه این حساب‌ها مطابق ماهیت عقد قرض به ملکیت بانک درآمده، جزو منابع بانک خواهد بود.

با اقتباس از الگوی بانکداری محدود و بانکداری دوباجه‌ای و به منظور جلوگیری از خلق پول توسط بانک، این سپرده‌ها دارای نرخ ذخیره صددرصدی‌اند و بانک نمی‌تواند از قبل این وجوه کسب درآمد نماید. سپرده‌گذار دو منفعت اساسی بابت این سپرده کسب می‌کند: اول محلی مطمئن برای وجوه مازاد در جریان خود در اختیار دارد که به راحتی پرداخت‌ها و دریافت‌هایش را از طریق آن مدیریت می‌کند. دوم اینکه بر اساس جریان درآمدهی و شاخص‌های اعتبارسنجی بانک، می‌تواند از مزیت اعتبار در حساب جاری - به صورت محدود، کوتاه‌مدت و بدون الزام برای بانک) برخوردار باشد. بانک هم دو منفعت اصلی بابت این نوع حساب دریافت می‌دارد: اول

اينکه هيچ سودی بابت اين سپرده‌ها پرداخت نمی‌کند و با افزايش اين نوع سپرده اعتبار بانک نیز افزايش می‌يابد. دوم اينکه چون تمام وجوه اين نوع سپرده توسط بانک مرکزی مسدود می‌شود و به عنوان ذخيره در بانک مرکزی نگهداری می‌شود، بانک مرکزی به همين ميزان ساير حساب‌های بانک را از پرداخت ذخيره معاف می‌کند و سبب افزايش درآمدزایی بانک در بخش سرمايه‌ای می‌شود.

شکل ۳: فرآیند سپرده‌گذاری در وکالت عام

ج) سپرده پس‌انداز (وکالت در قرض)

اين سپرده بر اساس عقد وکالت در قرض صورت می‌پذیرد و هدف از طراحی آن احیای سنت قرض الحسنه می‌باشد و بانک ملزم است تمامی وجوه ناشی از اين نوع سپرده را صرف تسهیلات قرض کند و در قبال انجام اين خدمت کارمزد خود را دریافت می‌کند (مظاهری، ۱۳۸۶). اين نوع سپرده به مشتریانی اختصاص دارد که قصد دارند افزون بر حفظ و نگهداری وجوهشان در یک مؤسسه مطمئن، مانده پس‌اندازشان در امور خیریه و رفع مشکل مالی نیازمندان به صورت قرض الحسنه مصرف شود. بانک به منظور تشویق

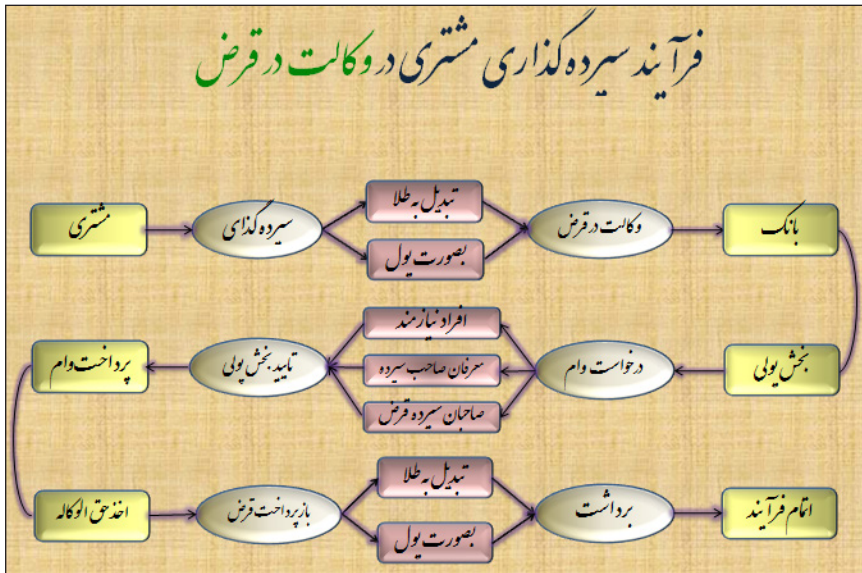
سپرده‌گذاران، بر اساس عملکرد و میزان سپرده مشتریان در طول زمان اقدام به پرداخت تسهیلات قرض به صاحبان حساب یا افراد معرفی شده از طرف آنان می‌نمایند. این تسهیلات نباید جنبه تکلیفی و الزامی برای بانک داشته باشد. بانک در پرداخت آن باید مختار باشد تا درگیر ربای حکمی نشود.

یکی از مشکلات این نوع سپرده‌ها کاهش ارزش سپرده در طول زمان است و همین عامل سبب کاهش انگیزه مردم در قرض دادن و ایجاد چنین سپرده‌هایی شده است. صاحبان این نوع سپرده نه تنها سودی بابت سپرده‌شان دریافت نمی‌کنند، بلکه به دلیل وجود تورم متحمل سود منفی نیز می‌شوند. درست است که در عقد قرض هیچ گونه زیادتی نباید شرط شود، اما از طرفی خود شرع قرض‌گیرنده را مکلف به بازداشت مثل یا قیمت مورد قرض نموده است تا قرض‌دهنده متحمل زیان نشود.

بهترین راه برای جبران کاهش ارزش پول که مورد توافق همه فقها نیز می‌باشد، روش شاخص‌بندی است (نزارالعانی، ۲۰۰۰، ص ۱۳۳). بهترین روش شاخص‌بندی، قیمت‌گذاری بر اساس طلاست که دارای سابقه اجرایی در بانک صادرات نیز می‌باشد و در حال حاضر هم به صورت گسترده در قالب اپلیکیشن‌های فروش طلا این خدمت ارائه می‌شود. از آنجا که ممکن است قیمت طلا کاهش یابد و صاحبان سپرده در برخی مواقع متحمل زیان شوند، بانک می‌تواند علاوه بر پذیرش سپرده با شاخص طلا، سپرده‌ها را به صورت پول نقد هم بپذیرد که دارای پیچیدگی‌های اجرایی طلا هم نیست.

این نوع حساب دارای دو ویژگی بسیار مهم و اثرگذار در سیستم بانکی است: اول اینکه چون بانک بر اساس عقد وکالت در قرض این نوع سپرده‌ها را دریافت می‌کند، ملزم است تمام وجوه حاصل از این نوع سپرده‌گذاری را صرف تسهیلات قرض‌الحسنه نماید و این عملکرد بسیار ضعیف فعلی بانک‌ها در تسهیلات قرض‌الحسنه را به طرز چشم‌گیری بهبود می‌بخشد و باعث رواج سنت

مطلوب قرض الحسنه در جامعه می شود. دوم اینکه بر اساس ماهیت وکالتی این نوع سپرده، بانک در پرداخت تسهیلات قرض، از جایگاه قرض دهنده به وکیل تغییر ماهیت داده، می تواند میزان حق الوکاله خود را به دور از مباحث اختلافی و مشکوک به ربای کارمزد در قرض دریافت نماید.

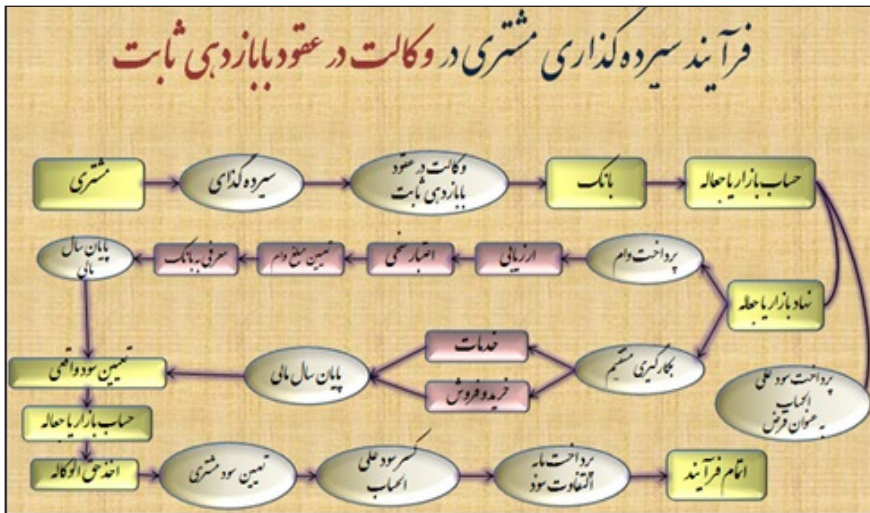
شکل ۴: فرآیند سپرده گذاری در وکالت عام

د) سپرده سرمایه گذاری وکالت در عقود با بازدهی ثابت

گروهی از مردم قصد دارند از طریق سپرده بانکی درآمد کسب کنند و به جهت روحیات خاص حاضر نیستند ریسک بپذیرند. در این موارد بانک می تواند در قالب سپرده سرمایه گذاری وکالت در عقود با بازدهی ثابت، وجوه سپرده گذاری شده در قالب این نوع سپرده را به نحو مشاع، از طریق عقود با بازده معین (مرابحه، فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، جعاله و خرید دین) به جریان انداخته، سود معینی را برای سپرده گذاران به دست آورد. از آنجا که سود مورد انتظار در این سپرده ها با سود تحقق یافته تفاوت چندانی ندارد، بانک به راحتی می تواند با انجام محاسبات لازم سود انتظاری

را محاسبه کند و با کسر میزان حق الوکاله و کسر درصد کمی از آن به دلیل وجود عوامل غیرقابل پیش بینی، نوسانات بازار و معوقات و بدحسابی‌های وام‌گیرندگان، سود علی‌الحساب به سپرده‌گذاران پرداخت نماید و در پایان سال مالی مابه‌التفاوت سود علی‌الحساب و قطعی را با سپرده‌گذاران تسویه کند. به دلیل وجود سود انتظاری معین برای این نوع سپرده‌ها، صدور گواهی سپرده و تشکیل بازار ثانویه ضروری به نظر نمی‌رسد و مشتریان می‌توانند تمام امور مربوط به سپرده خود را در همان بانک انجام دهند و تشکیل بازار ثانویه در اینجا فاقد کارکرد خواهد بود.

بر اساس مقصد تسهیلاتی، این نوع سپرده‌ها به دو دسته تقسیم می‌شوند: الف) سپرده‌های خدماتی؛ ب) سپرده‌های بیعی. سپرده‌های خدماتی در قالب عقد جعاله و توسط نهاد جعاله به کار گرفته می‌شوند و سپرده‌های بیعی در قالب عقود مباحه، فروش اقساطی، سلف، اجاره به شرط تملیک و خرید دین و توسط نهاد بازار به کار گرفته می‌شوند.

شکل ۵: فرآیند سپرده‌گذاری در وکالت عام

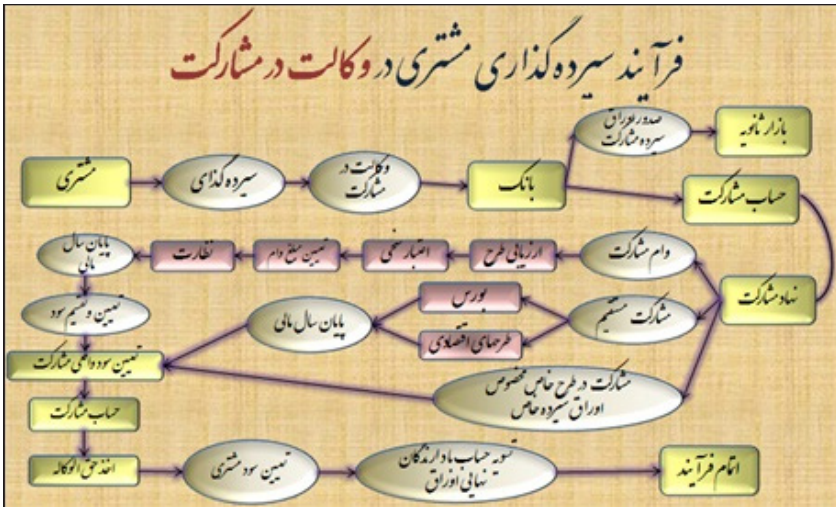
ه) سپرده سرمایه‌گذاری وکالت در مشارکت

این نوع سپرده مخصوص مشتریانی طراحی شده است که حاضرند برای به‌دست‌آوردن سودهای بالاتر ریسک کنند و از تفاوت قیمت در بازار ثانویه بهره ببرند. در قالب این سپرده، مشتریان به بانک وکالت می‌دهند و جوهشان تنها با استفاده از عقد مشارکت سرمایه‌گذاری شود. برای این نوع حساب گواهی سپرده با سررسید معین در اختیار سپرده‌گذاران قرار داده می‌شود. این اوراق خاصیت انتقال‌پذیری دارند؛ یعنی می‌توانند در بازار ثانویه معامله شوند و با توجه به عملکرد نهاد مشارکت بانک و سود مورد انتظار پروژه‌های نهاد مشارکت، با فروش اوراق، سود انتظاری را دریافت کنند. به همین دلیل دیگر نیازی به پرداخت سود علی‌الحساب توسط بانک وجود ندارد و چون خروجی منابع در پرداخت سود علی‌الحساب در این سپرده‌ها وجود ندارد، بانک حق‌الوکاله کمتری می‌تواند اخذ نماید که این منجر به افزایش سود پرداختی به سپرده‌گذاران این نوع سپرده می‌شود.

گواهی سپرده سرمایه‌گذاری وکالت در مشارکت می‌تواند به صورت عام یا خاص منتشر شود. گواهی سپرده عام توسط بانک صادر و جوهش به صورت مشاع در اختیار نهاد مشارکت جهت سرمایه‌گذاری قرار داده می‌شود. اما گواهی سپرده خاص ابتدائاً توسط نهاد مشارکت در راستای یک پروژه خاص صادر و به بانک تحویل داده می‌شود و بانک این گواهی‌ها را در اختیار متقاضیان قرار می‌دهد و جوه به‌دست‌آمده منحصراً در آن پروژه خاص مورد استفاده قرار می‌گیرند. نحوه پرداخت سود گواهی سپرده عام به این صورت است که در پایان سال مالی، بانک بر اساس گزارش نهاد مشارکت و پس از کسر حق‌الوکاله اقدام به پرداخت سود صاحبان نهایی اوراق گواهی می‌کند. اما در مورد گواهی خاص نهاد شرکت در پایان زمان درج‌شده روی اوراق گواهی که برای هر پروژه متفاوت می‌باشد، اقدام به محاسبه سود همان پروژه خاص نموده و پس از کسر

حق الوکاله، بانک سود صاحبان اوراق را پرداخت می‌کند. شیوه اجرایی انتشار گواهی به‌راحتی و مشابه نرم‌افزارهای کاربردی معاملات رمزارز و طلا قابل اجراست.

نهاد مشارکت به دو صورت می‌تواند وجوه جمع‌آوری‌شده را در جهت درآمدزایی به کار گیرد؛ به این صورت که یا خودش به طور مستقیم وارد امر سرمایه‌گذاری و مشارکت در پروژه‌های اقتصادی شود یا اینکه در قالب عقد مشارکت این وجوه را در اختیار متقاضیان تسهیلات مشارکتی قرار دهد و به طور مستقیم بر عملکرد آنها نظارت داشته، حداکثر سود را از طریق تعامل با بهترین فعالان اقتصادی کسب نماید.

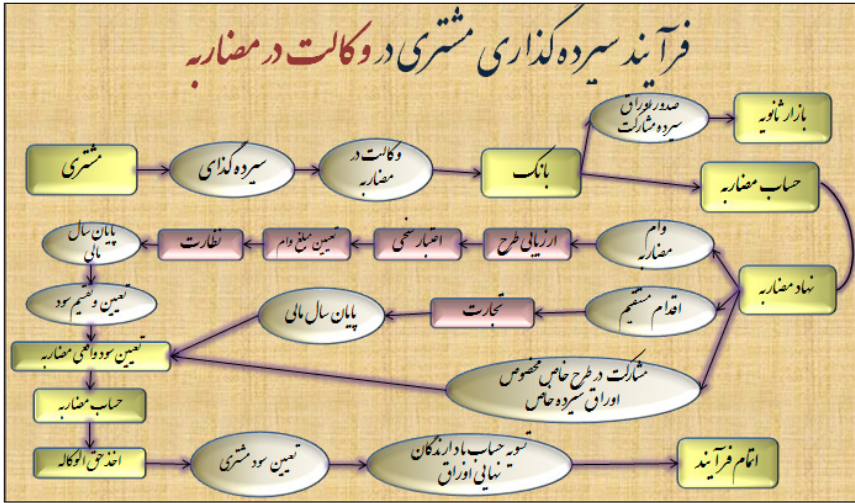

شکل ۶: فرآیند سپرده‌گذاری در وکالت عام

و) سپرده سرمایه‌گذاری وکالت در مضاربه

در قالب این سپرده، مشتریان به بانک وکالت می‌دهند و جوهشان تنها با استفاده از عقد مضاربه سرمایه‌گذاری شود. برای این نوع حساب گواهی سپرده با سررسید معین در اختیار سپرده‌گذاران قرار داده می‌شود. بانک پس از دریافت وجوه و ارائه گواهی به مشتریان، این وجوه را در اختیار نهاد مضاربه قرار می‌دهد. به واسطه ماهیت عقد مضاربه، نهاد

مضاربه وجوه جمع‌آوری شده را تنها می‌تواند در امر تجارت به کار گیرد. برای این نوع سپرده هم دو نوع گواهی عام و خاص وجود دارد. سایر شرایط و ویژگی‌های این نوع سپرده مشابه سپرده سرمایه‌گذاری وکالت در مشارکت می‌باشد.

شکل ۷: فرآیند سپرده‌گذاری در وکالت عام

ن) سپرده سرمایه‌گذاری وکالت عام

این نوع سپرده برای افرادی طراحی شده که نه کاملاً ریسک‌گریزند و نه کاملاً ریسک‌پذیر؛ به این صورت که نه به سودهای مطمئن و حداقلی سپرده‌های وکالت در عقود بابازدهی ثابت اکتفا می‌کنند و نه حاضرند تمام ریسک سپرده‌های مشارکتی را بپذیرند. بانک می‌تواند وجوه جمع‌آوری شده بر اساس این سپرده را در تمام عقود موجود در بخش سرمایه‌ای به کار گیرد و در اختیار همه نهادهای زیرمجموعه‌اش قرار دهد. در پایان سال مالی بانک بر اساس میزان وجوه استفاده‌شده از این حساب در هر نهاد، سود ترکیبی این سپرده‌ها را مشخص و به مشتریان پرداخت می‌کند. یکی از ویژگی‌های مهم این نوع سپرده آن است که قدرت انعطاف بانک را بالا برده، ریسک اعتباری آن را کاهش می‌دهد و بانک می‌تواند در هر زمان و

درگیر شدن در واقعیت اقتصاد و همراه شدن با یک عقد شرعی نمی‌تواند منشأ درآمد باشد. در بخش پولی بانک، هیچ‌گونه درآمدزایی رخ نمی‌دهد و انگیزه سپرده‌گذاران تسهیل در مبادلات پولی و انجام کارهای خدایسندانه و قرض‌الحسنه است. بنا بر الگوی پیشنهادی دیگر پول به نهایی منجر به یک سود از قبل تعیین شده نمی‌شود، بلکه به همراه یک عقد وارد بخش واقعی اقتصاد شده و سود حاصله به جای بهره به مشتریان پرداخت می‌گردد.

با اجرای این الگو و «ذخیره صددرصدی» سپرده‌های جاری، «پول‌آفرینی» به شدت محدود شده، اثرات زیان‌بار و تورمی آن در اقتصاد از بین می‌رود. با طراحی سپرده «وکالت در قرض» سنت پسندیده «قرض‌الحسنه» دوباره احیا می‌شود و این اطمینان برای سپرده‌گذاران فراهم می‌شود که تمام وجوه آنان صرف قرض‌الحسنه خواهد شد. در نتیجه بانک‌ها دیگر تورم‌زا نیستند. بحث بسیار مهم و تأثیرگذار «جبران کاهش ارزش پول» نیز که مانع جدی بسیاری از سپرده‌گذاران بود، در این الگو برطرف شده، سپرده‌گذاران بابت حفظ ارزش پولشان اطمینان خاطر خواهند داشت.

با به‌کارگیری «عقد وکالت در قرض» دیگر بانک در مقام قرض‌دهنده نسبت به دریافت کارمزد اقدام نمی‌کند؛ بلکه بانک به عنوان یک وکیل - خارج از عقد قرض - جهت دریافت حق‌الوکاله به جای کارمزد اقدام می‌نماید. در نتیجه شبهات فقهی و اختلافات مربوط به دریافت «کارمزد در تسهیلات قرض» برطرف می‌شود.

یکی دیگر از ویژگی‌های این نوع سیستم بانکی آن است که دیگر انباشت پول باعث «افزایش و تکاثر ثروت» نمی‌شود؛ بلکه عامل اصلی «تولید ثروت، میزان کار و فعالیت مولد اقتصادی» است. در چنین فضایی تولید ثروت توسط هر فرد به نفع همه جامعه خواهد بود؛ چراکه تنها تولید واقعی است که می‌تواند حجم پول در گردش را افزایش دهد و لذا در افق زمانی نه‌چندان بلندمدت، تورم که یکی از عوامل اصلی افزایش شکاف طبقاتی

میان ثروت‌مندان و فقراست، از بین خواهد رفت.

در بخش سرمایه‌ای، منابع پولی سپرده‌گذاری شده به سمت فعالیت‌های اقتصادی «واقعی، مولد و سودآور» سوق خواهند یافت و «سفته‌بازی» و فعالیت‌های «شبه‌بهره‌ای» منتفی خواهند شد. هزینه سرمایه در فعالیت‌های اقتصادی به دلیل حذف بهره صفر بوده و با نظارت و تخصیص موجود در نهادهای بخش سرمایه‌ای، تنها فعالیت‌هایی موفق به دریافت سرمایه‌های تخصیص‌یافته بانک خواهند شد که دارای بالاترین بازدهی و توجیه اقتصادی باشند و این امر موجب بالا رفتن سود واقعی و استقبال مردم به سپرده‌گذاری در بانک، خصوصاً بخش سرمایه‌ای می‌شود. با این مکانیسم و «توزیع ریسک» بین سپرده‌گذاران و فعالان اقتصادی، «شوک‌های پولی و نوسانات اقتصادی» دیگر دارای اثرات زیان‌بار گذشته نخواهند بود و بانک به راحتی می‌تواند نوسانات و شوک‌ها را پشت سر بگذارد.

طبق ساختار تعریف‌شده در الگوی پیشنهادی «سیستم حسابداری» فعلی بانکداری بدون ربا اصلاح شده و امکان «محاسبه سود تحقق‌یافته» در هر بخش وجود خواهد داشت. مطابق الگو هر نهاد دارای تراز مالی جداگانه و دریافت و پرداخت مختص به خود می‌باشد. در الگوی پیشنهادی حتی این امکان هم فراهم شده که در نهادهای مشارکتی (مشارکت و مضاربه) میزان سود تحقق‌یافته برای پروژه‌های خاص که دارای اوراق گواهی سپرده خاص‌اند، قابل محاسبه باشد. از آنجا که سپرده‌های مشارکتی که میزان سود آنها متغیر و نامشخص است، به صورت «اوراق سپرده» در اختیار مشتریان قرار می‌گیرد، «مشکل سود علی‌الحساب» با خرید و فروش اوراق در بازار ثانویه برطرف و سود قطعی در انتهای دوره به دارنده نهایی اوراق تعلق می‌گیرد.

یکی دیگر از ویژگی‌های مهم الگوی پیشنهادی پاسخ‌گویی به همه «نیازها و سلیق سپرده‌گذاران» مخصوصاً افراد ریسک‌پذیر می‌باشد. در نتیجه شاکله

بانک به کلی با نظام بانکداری مبتنی بر بهره مشخص و از قبل تعیین شده متفاوت بوده و انتقاد مهم وارد بر نظام فعلی بانکداری بدون ربای ایران مبنی بر تغییر صوری عملیات بانکی منتفی و فعالیت و سودآوری بانک کاملاً واقعی و بر اساس نوسانات واقعی اقتصادی تعیین خواهد شد.

در صورت اجرای درست و دقیق این الگو منابع مازاد جامعه دیگر به بازار طلا، مسکن و ارز گسیل نمی‌شود و «تقاضاهای حبابی» و غیرواقعی در بخش‌های مختلف اقتصاد ایجاد نمی‌شود، بلکه طی یک مکانیسم منطقی، علمی و کارا به بخش‌های مولد و پربازده اقتصاد جاری می‌شوند و باعث افزایش تولید و اشتغال می‌گردند. با این شرایط دیگر نیازی به «نظارت‌های گسترده»، فسادآور و هزینه‌بر دولت نخواهد بود؛ چراکه ساختار بانک در یک شاکله واقعی، قابل اجرا و معقول تعریف شده و انگیزه و امکان فساد در این ساختار به حداقل کاهش یافته است. به دلیل تطابق ساختار اجرایی عقود با نیازها، سلايق و انگیزه‌های مشتریان، «اجرای صوری» عقود تا حد زیادی منتفی می‌شود.

جدول ۲: مزایا و ویژگی‌های الگوی پیشنهادی

منبع	رفع مشکل در الگوی جایگزین	نوع مشکل	ردیف
(داوودی و محقق، ۱۳۸۷، ص ۹۴/ محسنی، ۱۳۹۳، ص ۹۲/ Bossonne, 2002, p.8 / سیفلو، 1389، Khan, 1986 /96 Khan & Mirakhor, 1987/ Mirakhor, 1995/ Khan, 1995/ (Ahmad, 1977	با ذخیره صد در صدی سپرده‌های جاری بر اساس الگوی بانکداری محدود و دوباجه‌ای، عامل اصلی پول‌آفرینی یعنی همان سپرده‌های جاری از چرخه پول‌آفرینی خارج و سپرده‌های مردم مستقیم وارد بخش واقعی و چرخه تولید خواهد شد.	پول‌آفرینی	۱

بازنگری الگوی بانکداری در ایران و ارائه الگوی پیشنهادی

۲	قراردادداشتن پول در جایگاه واقعی خود	در الگوی پیشنهادی دیگر پول به تنهایی ارزش آفرینی نمی‌کند، بلکه به همراه یک عقد اسلامی و در بخش واقعی اقتصاد منجر به سود می‌شود.	(توتونچیان، ۱۳۷۹، ص ۹۹/ ابوالحسنی و دیگران، ۱۳۹۱، ص ۹۱/ حسینی، ۱۳۹۲، ص ۴۷).
۳	عدم جبران کاهش ارزش پول در سپرده‌های قرض	با شاخص‌بندی سپرده‌های قرض به وسیله طلا که مورد توافق همه فقها و دارای سابقه اجرایی نیز می‌باشد، این مشکل برطرف می‌شود.	(یوسفی، ۱۳۸۱، ص ۱۵۴/ یوسفی، ۱۳۸۳، ص ۱۴۱- ۱۳۹/ باطنی، ۱۳۷۷، ص ۴۵/ نزارالعانی، ۲۰۰۰، ۱۳۷- ۱۳۳/ سیف‌لو، ۱۳۸۹، ص ۷۱/ موسویان، ۱۳۸۳، ص ۴۴۴).
۴	فراموشی سنت قرض الحسنه	استفاده از عقد وکالت در قرض، منجر به استفاده صد در صدی سپرده‌های قرض در تسهیلات قرض الحسنه خواهد شد.	(هادوی‌نیا، ۱۳۷۸، ص ۵۲-۴۷/ موسویان، ۱۳۸۳، ص ۴۴۱/ کاشانی، ۱۳۷۶، ص ۱۰۰).
۵	عدم پوشش نیازها و روحیات سپرده‌گذاران	با توجه به وجود انواع مختلف محصولات سپرده‌ای توسط بانک همه نیازها و روحیات مربوط به سپرده‌گذاری اعم از ریسک‌پذیر و ریسک‌گریز پوشش داده می‌شود.	(موسویان و میسمی، ۱۳۹۳، ص ۶۹۶)
۶	استفاده از حیل‌های شرعی	با توجه به اینکه محصولات مختلف برای نیازها و روحیات مختلف سپرده‌گذاران طراحی و به طور واقعی اجرا می‌شود، در عمل دیگر نیازی به استفاده از حیل‌های شرعی باقی نمی‌ماند.	(موسویان، ۱۳۸۶، ص ۱۰۵-۱۰۶/ میرمعزی، ۱۳۸۵/ شاطبی، ۱۴۲۲، ج ۲، ص ۳۱۲).
۷	وجود ذخیره قانونی برای سپرده‌های سرمایه‌گذاری	با وجود ذخیره صد در صدی سپرده جاری، در الگوی جایگزین دیگر از سپرده‌های سرمایه‌گذاری ذخیره قانونی کسر نمی‌گردد.	(محقق‌نیا، ۱۳۹۳، ص ۲۲۱-۲۲۲).
۸	نحوه پرداخت سود علی‌الحساب	از آنجا که سپرده‌های مشارکتی که میزان سود آنها متغیر و نامشخص است، به صورت اوراق سپرده در اختیار مشتریان قرار می‌گیرد، مشکل سود علی‌الحساب با خرید و فروش اوراق در بازار ثانویه برطرف و سود قطعی در انتهای دوره به دارنده نهایی اوراق تعلق می‌گیرد.	(شیرانی، ۱۳۸۶، ص ۲۷۷/ میرجلیلی، ۱۳۸۱، ص ۱۳۰/ سیف‌لو، ۱۳۸۹، ص ۸۴).

۹	عدم تفکیک حسابداری	توجه به ساختار مالی جدا، امکان محاسبه سود در هر بخش به صورت تفکیکی امکان پذیر خواهد بود.	(محقق‌نیا، ۱۳۹۳، ص ۲۲۲).
۱۰	خروج پول از بخش واقعی اقتصاد	با توجه به جداسدن بخش پولی و سرمایه‌ای و فعالیت تخصصی بانک در بخش سرمایه‌ای، سپرده‌های سرمایه‌گذاری مستقیم وارد بخش واقعی اقتصاد می‌شوند.	Chapra/، ۲۰۰۸، p. ۱۰) موسویان و میسمی، ۱۳۹۳، ص ۳۸).
۱۱	عدم وجود شفافیت در عملکرد بانک	از آنجا که سپرده‌ها مستقیم وارد بخش واقعی اقتصاد شده و بانک صرفاً حق‌الوکاله خود را دریافت می‌دارد، سود سپرده‌های مختلف به صورت کاملاً شفاف بر اساس وضعیت موجود اقتصاد تعیین و پرداخت می‌شود.	(صادقی‌شاهدانی و محسنی، ۱۳۹۲، ص ۱۳ / بیدآباد، ۱۳۹۰)
۱۲	ورود غیر تخصصی بانک به بازار سرمایه	با تقسیم وظایف در الگوی پیشنهادی بانک تنها به انجام وظایف واسطه‌گری پرداخته و ارائه خدمات تخصصی سرمایه‌ای به نهادهای دیگر واگذار می‌شود.	(داودی و بیدار، ۱۳۹۰ / بیدآباد، ۱۳۹۰ / میرجلیلی، ۱۳۸۳ / محقق‌نیا، ۱۳۹۳، ص ۳۰۲ / صالح و دیگران، ۲۰۱۱ / Ahmad, 1997). /Anwar, 1978

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله هیچ‌گونه حامی مالی ندارد.

سهام نویسنده در پژوهش

نویسنده مسئولیت کامل طراحی، اجرا، نگارش و تأیید نهایی مقاله را بر عهده داشته است.

تضاد منافع

نویسنده اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منفعی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارد.

منابع

- آقانظری، حسن (۱۳۹۱). درسنامه نظریه‌پردازی علمی اقتصاد اسلامی. ویراست سوم، ج ۴، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه- تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- بیدآباد، بیژن (۱۳۹۰). بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) و زیر سیستم‌های مشارکت مالی مضاربه (MFS) و مشارکت مالی جعاله (JFS). ماهنامه بانک و اقتصاد، (۱۱۴).
- توتونچیان، ایرج (۱۳۷۹). پول و بانکداری اسلامی و مقایسه آن با نظام سرمایه‌داری. ج ۱، تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی هنری توانگران.
- حسینی، سیدعقیل (۱۳۹۲). تحلیل اثرات نرخ بهره پولی مثبت بر بهینگی و پایداری (با تأکید بر مدل‌های پس‌انداز احتیاطی). پایان‌نامه دکتری به راهنمایی رحیم دلالی اصفهانی و محمد واعظ برزانی، دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان.
- خان، محسن، و میرآخور، عباس (۱۳۷۰). مطالعات نظری در بانکداری و مالیه اسلامی. ترجمه محمد ضیائی بیگدلی، تهران: مؤسسه بانکداری ایران.
- داوودی، پرویز، و بیدار، محمد (۱۳۹۰). الگوی تفکیک در بانکداری اسلامی. مجله معرفت اقتصادی، ۳ (۵)، ۷۸-۴۷.
- داوودی، پرویز، و صمصامی، حسین (۱۳۸۷). اقتصاد پول و بانکداری. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- داوودی، پرویز، و محقق‌نیا، محمدجواد (۱۳۸۷). بانکداری محدود. دوفصلنامه علمی- پژوهشی جستارهای اقتصادی، ۵ (۱۰).
- سیفیلو، سجاد (۱۳۸۹). تحلیل مقایسه‌ای قابلیت تجهیز منابع مالی از طریق وکالتی و مشارکتی در نظام بانکداری بدون ربا و ارائه الگوی جدید برای بانکداری ایران. پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، رشته معارف اسلامی و اقتصاد، دانشگاه امام صادق(ع).
- شیرانی، علیرضا (۱۳۸۶). شناسایی زیر ساخت‌های توسعه بازارهای مالی و عوامل کلیدی موفقیت در صنعت بانکداری اسلامی. مجموعه مقالات هجدهمین همایش بانکداری اسلامی، تهران: مؤسسه عالی بانکداری.
- صادقی‌شاهدانی، مهدی، و محسنی، حسین (۱۳۹۲). بایسته‌های نظام مالی اسلامی در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت. دوفصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات اقتصاد اسلامی، ۵ (۱۰)، ۳۸-۷.
- قدسی‌پور، سیدحسین (۱۳۸۴). فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP). چ ۴، تهران: انتشارات دانشگاه امیر کبیر.
- حجف، منذر (۱۳۷۶). مقدمه‌ای بر اقتصاد اسلامی. ترجمه عباس عرب‌مازار. تهران: انتشارات برنامه و بودجه.
- عبدالملکی، حجت‌الله (۱۳۸۴). تحلیل کاربردی تئوری‌های جانمایی صنعتی و مکان‌یابی بهینه واحدهای تولیدی شرکت صنایع شیر ایران (با روش مقایسه‌ای تاکسونومی عددی و

- فرآیند تحلیل سلسله مراتبی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع).
- محسنی، حسین (۱۳۹۳). مبانی بانکداری با رویکرد مالی. چ ۱، تهران: انتشارات بورس وابسته به شرکت اطلاع‌رسانی و خدمات بورس.
- محقق‌نیا، محمدجواد (۱۳۹۳). الگوی بانکداری اسلامی. قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص).
- محمودیان، یعقوب، ابوالحسنی هستیانی، اصغر، پورکاظمی، محمدحسین، و ندری، کامران (۱۳۹۵). طراحی الگوی مطلوب سپرده‌پذیری در نظام بانکی ایران. فصلنامه نظریه‌های کاربردی اقتصاد، ۳ (۴) (پیاپی ۱۱)، ۲۱-۴۶.
- محمودیان، یعقوب، ابوالحسنی هستیانی، اصغر، پورکاظمی، محمدحسین، و ندری، کامران (۱۳۹۶). مقادیر بهینه کارمزد و سهم سپرده‌ها در بانکداری اسلامی. فصلنامه اقتصاد اسلامی، ۱۷ (۶۶)، ۱۵۹-۱۸۹.
- محمودیان، یعقوب، ابوالحسنی هستیانی، اصغر، پورکاظمی، محمدحسین، و ندری، کامران (۱۳۹۶). ارزیابی تجهیز منابع در بانکداری بدون ربای ایران و مدل‌سازی الگوی جایگزین (با استفاده از روش‌های بهینه‌یابی پویای تصادفی). فصلنامه مجلس و راهبرد، ۲۴ (۹۰)، ۳۷۱-۴۰۳.
- مظاهری، طهماسب (۱۳۸۶). الگوی جایگزین برای نظام بانکی کشور. مجموعه مقالات هجدهمین همایش بانکداری اسلامی
- موسویان، سیدعباس، و میسمی، حسین (۱۳۹۳). بانکداری اسلامی: مبانی نظری-تجاری عملی، ویرایش سوم، تهران: پژوهشکده پولی و بانکی جمهوری اسلامی ایران.
- میرجلیلی، سیدحسین (۱۳۸۳). الگویی برای سازماندهی مجدد نظام بانکی. فصلنامه نامه مفید، ۱۰ (۴۲)، ۶۵-۹۲.
- میرجلیلی، سیدحسین (۱۳۸۱). مسائل بانکداری بدون بهره در تجربه ایران. پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، ۶ (۲۲)، ۱۵۲-۱۲۵.
- میرمعزی، سیدحسین (۱۳۸۵). حیل‌های ربا. فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، ۶ (۲۴)، ۹۵-۱۳۰.
- نزار العانی، مضر (۲۰۰۰م). احکام تغییر قیمتة العملة النقدية و اثرها فی تسدید القرض. ط ۱، اردن: دار النفايس للنشر و التوزيع.
- یوسفی، احمدعلی (۱۳۸۳). راه‌های جبران کاهش ارزش پول در سپرده‌های بانکی. فصلنامه اقتصاد اسلامی، ۴ (۱۳)، ۱۳۵-۱۵۳.
- Ahmad, Ausaf (1997). Structure of deposits in selected Islamic banks: implication for deposit mobilization, Islamic Research and Training Institute. Islamic Development Bank, Jeddah: Saudi Arabia.
- Ahmed, Ausaf (1993). Contemporary Practices of Islamic Financing Techniques. Jeddah: IDB, IRTI Press.

- Anwar, Muhammad (1978). Reorganization of Islamic Banking: A new Proposal. *The American Journal of Islamic Social Science*, 4 (2).
- Barro, R.J. and Fischer, S. (1976). Recent developments in monetary theory. *Journal of Monetary Economics*, Vol.2, April, 67-133.
- Baumol, William J. (1952). The transactions demand for cash: an inventory theoretic approach. *Quarterly Journal of Economics*, 66, November, 545-56.
- Bossone, Biagio (2002). Should Banks Be Narrowed, *Working Paper*, (354).
- Chapra, M.U (1982). Money and banking in an Islamic economy. in M. Ariff (ed.), *Monetary and fiscal economics of Islam*, Jeddah: center for research in Islamic economics. King Abdul Aziz University.
- Chapra, M. (2008). *The Global Financial Crisis: Can Islamic Finance Help Minimize The Severity And Frequency of Such a Crisis In The Future*. paper prepared at the Forum on the Global Financial Crisis. Islamic Development Bank.
- Ghaffary fard, Mohammad & Ismail, Muhammad (2022). Perception of Islamic Scholars and Clerics about Islamic Banking in Pakistan. *Journal of Money and Economy*, 17 (4).
- Khan, M.S. (1986). *Islamic Interest-Free Banking*. IMF Staff Papers.
- Khan, Mohsin. S & Mirakhor, Abbas (1987). The financial system and monetary policy in an Islamic Economy. *research journal of in Islamic Economics*.
- Khan, Mohsin. S & Mirakhor, Abbas (1987). *The Framework and Practice of Islamic Banking in Theoretical Studied in Islamic Banking and Finance*. edited by Mohsin S Khan. & Abbas Mirakhor (USA), the institute for research and Islamic studies.
- Khan, Mohsin S. (1995). Islamic interest free banking: a theoretical analysis. *encyclopedia of Islamic banking and insurance*.
- Malik, M. S. and Mustafa, A. M. (2011). Controversies that make Islamic banking controversial: an analysis of issues and challenges. *American journal of social and management science*, 2 (1), 41-46
- Nejatullah Siddiqi, Mohammad (1983). *Banking without interest*. Leicester: The Islamic foundation.
- Salman Syed Ali and Ausaf Ahmad (2007). Islamic Banking and Finance: Fundamentals and Contemporary Issues. *Islamic Research and Training Institute*, P.O. Box 9201, Jeddah 21413, Saudi Arabia. Selected paper from conference in Brunei, 5-7 January.
- Sayyid Tabir (2004). Unresolved Issues In Islamic Banking and Finance:

Deposit Mobilization, Brunei conference, 5-7 January, *Islamic Research and Training Institute*.

Shy, Oz & Rune Stenbacka (2000). A Bundling Argument for Narrow Banking. *Swedish School of Economics and Bank of Finland*, June 19.

Siddiqui, Masood Mashkoor, Abdul Malik, Abdul Ghafar (2011). An Islamic Model Of Interest Free Banking. *International Journal of Economics and Management Sciences* 82-86, (1) 1 ,

Spong, Kenneth (1993). Narrow Banks: An Alternative Approach to Banking Reform, Division of Bank Supervision and Structure. Federal Reserve Bank of Kansas City, *Working Paper* 90), April.

Tabir, Sayyid (2004). Unresolved Issues In Islamic Banking and Finance: Deposit Mobilization. Brunei conference. 5-7 January, *Islamic Research and Training Institute*.